

ПІДСУМКИ ДОНЕЧЧИНА 2025 ПОГЛЯД В МАЙБУТНЄ

**28 листопада
Київ 2025**

Форум став можливий За підтримки:

Організатори:

Міжнародний фонд «Відродження»

Міжнародний фонд «Відродження» – одна з найбільших благодійних фондів в Україні, що з 1990-го року допомагає розвивати в Україні відкрите суспільство на основі демократичних цінностей. За час своєї діяльності Фонд підтримав більше 20 тисяч проектів на суму понад 350 мільйонів доларів США.

Сайт: www.irf.ua

Facebook: www.facebook.com/irf.ukraine

Фонд Східна Європа

Благодійна неприбуткова організація. Фонд є одним із лідерів громадського сектору в Україні, який реалізував понад 100 програм різного масштабу, тривалості та складності. Між напрямків діяльності – розвиток демократії та громадянського суспільства, гуманітарне реагування та відновлення, впровадження електронного урядування та багато іншого. Місія Фонду – трансформувати Україну в державу, яка служить людям та їх захищає.

Сайт: <https://eef.org.ua/>

Facebook: <https://www.facebook.com/eef.org.ua>

Norad

Норвезьке агентство з питань розвитку (Norad) – ключовий урядовий орган відповідальний за реалізацію міжнародної політики розвитку Норвегії. У тісній співпраці з глобальними партнерами Norad прагне до більш зеленого та справедливих світу, де поважаються права людини й ніхто не залишається осторонь. Виступаючи від імені Норвегії, Norad управляє грантами на довгостроковий розвиток і гуманітарну допомогу, а також надає експертні консультації Міністерству закордонних справ Норвегії та Міністерству клімату й навколишнього середовища. Завдяки знанням і співпраці Norad забезпечує реальний вплив норвезької допомоги на глобальний розвиток.

Сайт: www.norad.no

Facebook: www.facebook.com/Norad

Sweden (Sida)

Швеція інвестує державні ресурси в міжнародні зусилля з розвитку, спрямовані на покращення умов життя людей, які стикаються з бідністю та утисками в усьому світі. Швеція співпрацює з Україною з 1998 року, підтримуючи незалежні медіа, громадянське суспільство, захист довкілля та соціальні реформи. Сьогодні її довгострокова підтримка також включає відбудову інфраструктури та економічне відновлення, а також гуманітарну допомогу тим, хто постраждав від війни. Ця діяльність здійснюється за підтримки Швеції через Шведське агентство з питань міжнародної співпраці та розвитку (Sida).

Сайт: www.sida.se

Facebook: www.facebook.com/SidaSverige

Донецька обласна державна адміністрація, обласна військова адміністрація –

регіональний орган виконавчої влади, який забезпечує реалізацію державної політики, координацію діяльності районних та місцевих військових адміністрацій, підтримку територіальних громад і розвиток регіону. В умовах воєнного стану Донецька ОДА зосереджує свої зусилля на забезпеченні безпеки та евакуації цивільного населення, допомозі Силам оборони України, відновленні та забезпеченні роботи об'єктів критичної інфраструктури, соціальному захисті, підтримці внутрішньо переміщених осіб, сприянні волонтерській діяльності та розвитку громадянського суспільства.

Громадська організація «Асоціація «Відродження та розвиток» (АВТР)

створена в 2011 році в місті Горлівка Донецької області підприємцями, які хотіли розвитку Українського Донбасу та свого міста. Після 2014 року команда відтворилась в місті Бахмут та продовжила активну діяльність. З серпня 2022 організація релокована і працює

в місті Черкаси. За час існування реалізовано більше 60 проектів, залучена більше 10000 учасників. Основні напрямки: розвиток активної свідомості громадян; стратегічне планування розвитку громад; впровадження інструментів громадської участі; інституційний розвиток самоорганізації населення; адвокація релокованих спільнот; підготовка до євроінтеграції; впровадження цифрової трансформації громад, в тому числі через планування публічних інвестицій; впровадження та популяризація «зеленого курсу», екологічних політик; сприяння економічній спроможності через соціальне підприємництво.

Форум громадянського суспільства

«Донеччина 2025 погляд в майбутнє: збереження людського капіталу та інституцій регіону через громадську участь»

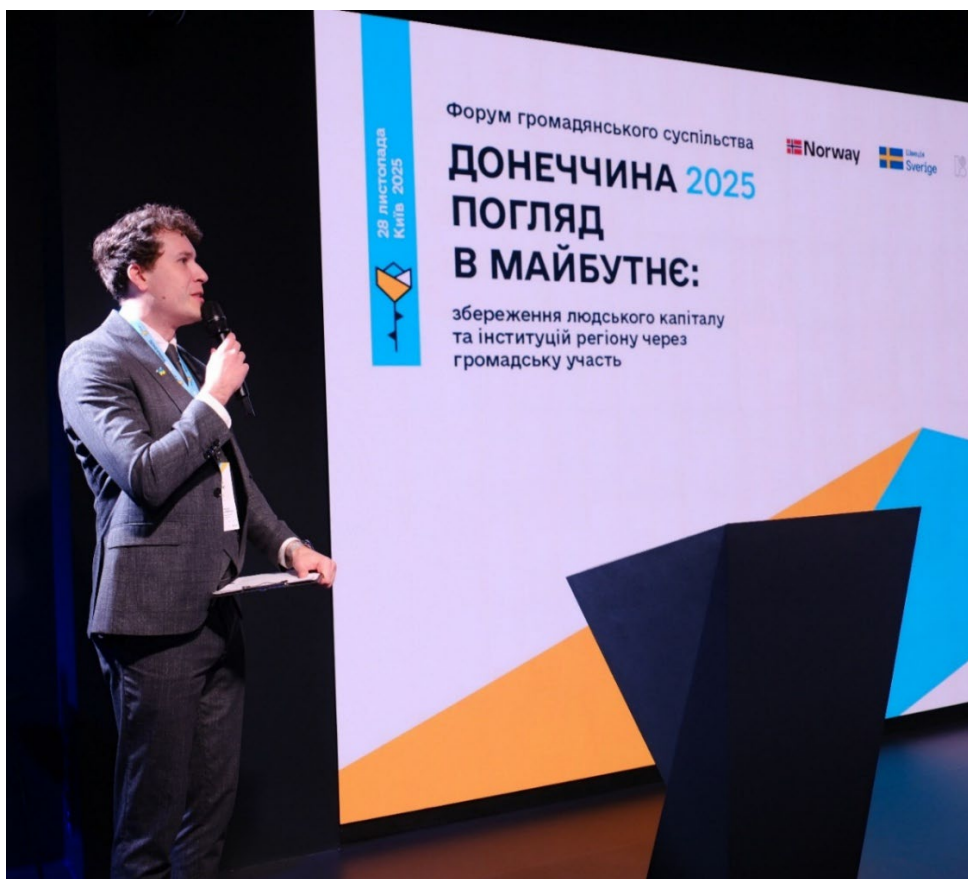
Дата проведення: 28 листопада 2025 року.

Місце проведення: MacPaw Space (м. Київ, вул. Велика Васильківська, буд. 100).

Організатори: Донецька облдержадміністрація, ГО «Асоціація «Відродження та розвиток», у межах Проєкту «Імпульс», що реалізовується Міжнародним фондом «Відродження» та Фондом Східна Європа за фінансування Норвегії (Norad) та Швеції (Sida).

Статистика заходу: взяли участь 170 людей (з них 123 жінки і 47 чоловіків)

Пряма трансляція заходу охопила більше 1500 глядачів, перегляд запису склав більше 3000 осіб і з часом збільшується. Отримали відзнаки 80 інституцій громадянського суспільства та 2 волонтера.

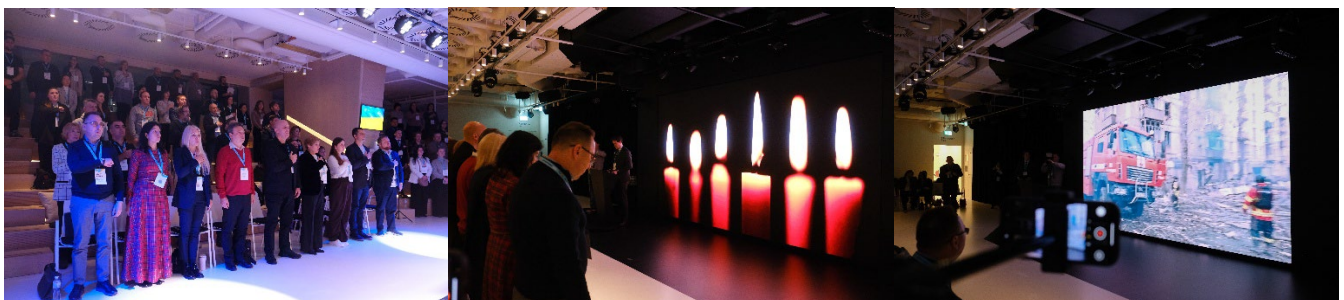
Форум став ключовою платформою для стратегічного діалогу між представниками влади, громадянського суспільства та міжнародними партнерами. Захід, що об'єднав на одному майданчику ключових стейкхолдерів, був сфокусований на пошуку практичних рішень для найнагальніших викликів регіону. Форум став ключовою платформою для обговорення стратегій збереження людського капіталу, підвищення чутливості управління до потреб громад та збереження унікальної локальної ідентичності Донеччини в умовах війни та вимушеного переміщення.

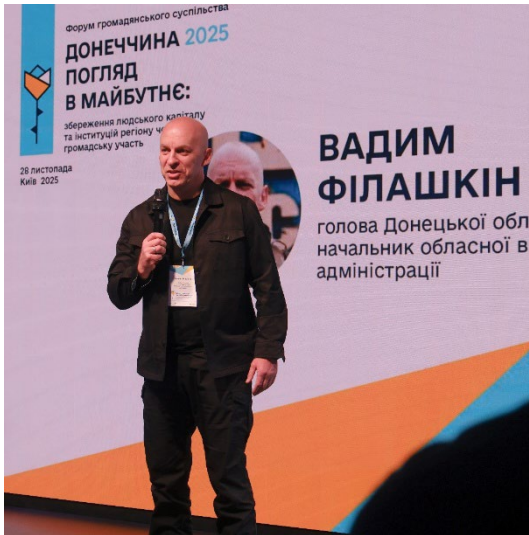

Головними цілями були визначені: збереження та повернення людського капіталу, розбудова чутливого до потреб людей врядування, залучення ресурсів для відновлення та збереження унікальної локальної ідентичності Донеччини в умовах війни та евакуації. Центральною темою заходу став **людиноцентричний підхід** — філософія, що ставить у центр усіх процесів гідність, потреби та активну участь людини.

Основоположний принцип: Людиноцентричний підхід як запорука відновлення

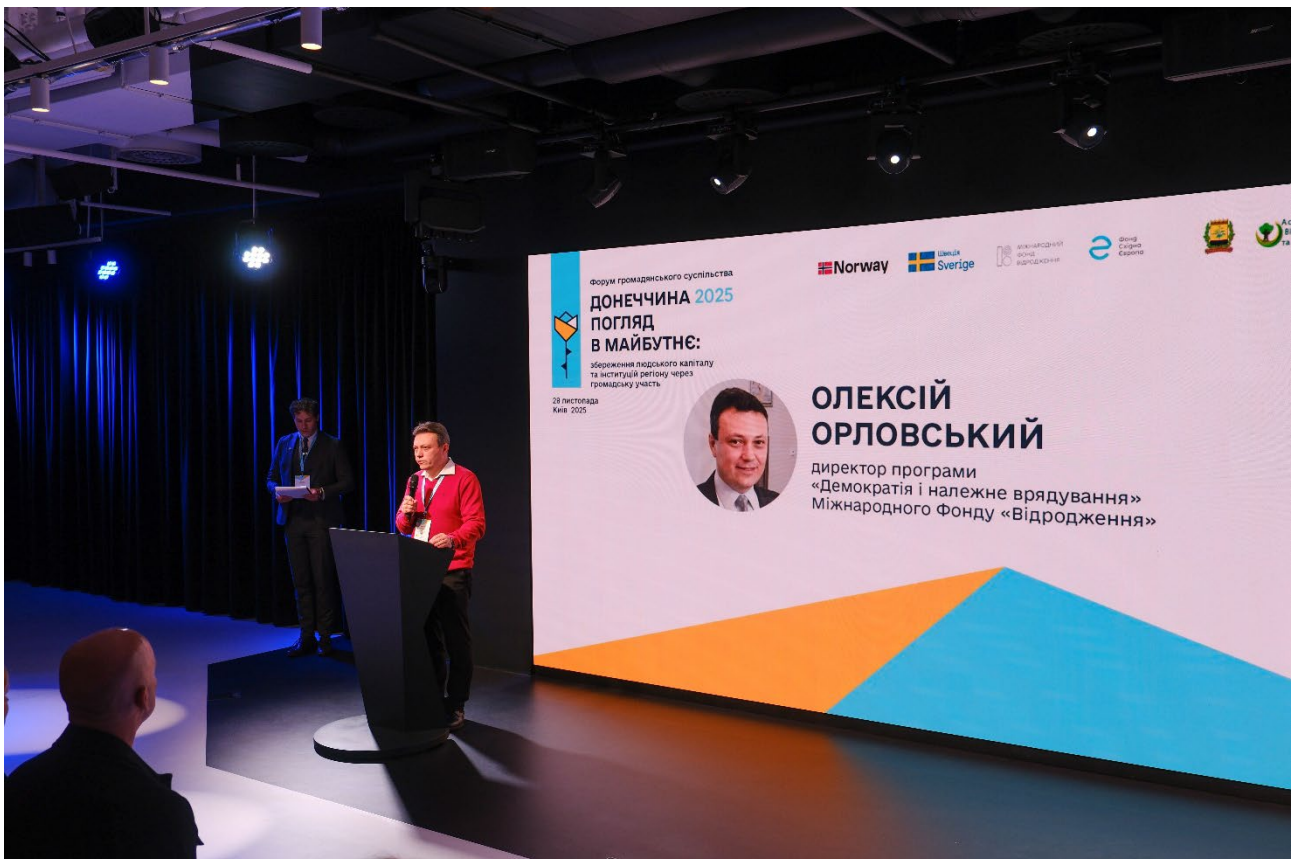
Стратегічна важливість людиноцентричного підходу, що стала лейтмотивом форуму, виходить далеко за межі задоволення базових потреб. Цей підхід фокусується на забезпеченні гідності, розбудові довіри та залученні людей до процесів прийняття рішень, що є критично важливим для сталого та справедливого повоєнного відновлення. Це не просто набір інструментів, а ціннісна основа, що визначає, як влада, громадськість та партнери будують стосунки між собою та з громадянами.

Голова Донецької обласної державної адміністрації **Вадим Філашкін** у своєму виступі чітко окреслив головний пріоритет обласної влади: Донецщина зазнала найбільших людських втрат серед усіх областей України, висловив глибоку подяку волонтерам, міжнародним організаціям, благодійникам та, перш за все, захисникам і захисницям України, підкресливши масштаби роботи: підтримкою охоплено "близько 200 000" людей в області, з яких "105 тисяч" — у містах, наближених до лінії фронту. Було підкреслено, що ефективно протистояти викликам

можна лише за умови злагодженої роботи: *"Не може бути окрема влада без громади, без благодійних міжнародних організацій. Ми повинні бути одним механізмом і всі згуртовано працювати тільки заради підтримки людей"*. Основне завдання влади у цей надскладний час, за словами очільника області, полягає в тому, щоб підтримати мешканців Донецчини, як тих, хто залишається в регіоні, так і тих, хто був змушений евакуюватися.

Олексій Орловський, директор програми "Демократія і належне врядування" Міжнародного фонду "Відродження", представив бачення міжнародних партнерів, акцентуючи на ролі громадянського суспільства як рушія позитивних змін. Він виділив такі напрямки діяльності фонду:

- Довготривала підтримка ключових реформ. Фонд працює в Україні вже 36 років, підтримуючи такі фундаментальні реформи, як децентралізація, реформа освіти та запровадження електронних послуг.
- Швидка реакція на повномасштабне вторгнення. Вже на третій день після початку вторгнення, 26 лютого 2022 року, фонд почав надавати фінансування проєктам громадянського суспільства, спрямованим на подолання наслідків війни.
- Інституційне зміцнення громадського сектору. Реалізація проєкту "Імпульс", спільно з Фондом Східна Європа, спрямована на інституційну підтримку організацій у прифронтових областях, частиною якого і став цей форум.
- Фокус на окупованих територіях. Олексій Орловський наголосив на важливості не забувати про громадян, які залишаються в окупації, та анонсував документальний фільм "Люди кольору свободи", присвячений ненасильницькому спротиву на окупованих територіях.

Пленарна панель: «Людиноцентричний підхід як запорука належного врядування та повоєнного відновлення». Модераторка Світлана Крот.

Вадим Філашкін, голова Донецької ОДА: представив бачення обласної влади щодо практичного втілення людиноцентричності через конкретні ініціативи:

- **Принцип єдиного механізму:** наголосив на необхідності згуртованої роботи влади, благодійних фондів та громадськості для комплексної підтримки населення.
- **Уніфікація соціальних стандартів:** Окреслив ключове завдання — до 15 грудня розробити та затвердити однакові програми соціальної підтримки для мешканців усіх громад області. Це має забезпечити рівні умови та доступ до допомоги для всіх, незалежно від місця проживання.
- **Розвиток молодіжного капіталу:** Презентував програму «Молодь заради відновлення Донеччини». Влада вже зараз залучає молодь до управління (наприклад, керівництво закладами профтехосвіти), вбачаючи в них головний ресурс відбудови.
- **Філософія врядування:** Сформулював принцип «Влада йде до людини, а не людина до влади».

Сергій Добряк, начальник Покровської МВА:

- **Кризове реагування:** Після ракетного обстрілу 15 лютого 2023 року громада продемонструвала згуртованість. Завдяки програмі "Покровчани для покровчан" та збору коштів, ініційованому спільно з місцевим Telegram-каналом, вдалося надати фінансову допомогу всім постраждалим родинам, навіть тим, хто не мав необхідних документів для отримання державної допомоги.
- **Масова евакуація:** Було організовано евакуацію 30 000 осіб за п'ять тижнів через обласний евакуаційний пункт, що дозволило уникнути черг та паніки і зберегти життя людей.
- **Збереження громади в евакуації:** Для підтримки зв'язку з переселенцями була створена мережа гуманітарних хабів у Дніпрі, Шептицькому, Харкові та Одесі. Ключові сервіси — ЦНАП, освітні та культурні центри — були релоковані, що дозволило надавати адміністративні, соціальні та освітні послуги покровчанам у вимушеній евакуації.
- **Плани на майбутнє:** Як приклад міжмуніципального партнерства було представлено проєкт будівництва соціального житла "Покровський квартал" у Кам'янському, що реалізується спільно з громадами Авдіївки та Очеретиного, що є переходом від тимчасового шелтеру до створення умов для гідного проживання.

Наталія Кіркач, радниця голови ОДА, БФ «Слов'янське серце» : висвітлила роль громадського сектору та трансформацію його відносин з владою, акцентуючи на кількох ключових аспектах:

- **Ідентичність донеччан:** Вона сформулювала тезу про "надійність" та "відповідальність" як ключові риси громадськості Донеччини, що загартувалися за 12 років війни.

- **Людський капітал активістів:** ідентифікувала емоційне вигорання не просто як особисту проблему, а як стратегічну вразливість для регіону. 12-річний режим роботи "нон-стоп" виснажує людський капітал, на якому тримається стійкість Донеччини, що вимагає системних програм відновлення як для громадського сектору, так і для представників влади.
- **Кейс цивільних полонених:** Як приклад ефективної синергії "знизу-вгору" було наведено розробку обласного алгоритму підтримки звільнених цивільних полонених. Ініціатива громадськості призвела до системних змін у соціальних програмах на рівні області, що стало прикладом для всієї України.
- **Принцип "Нічого для нас без нас":** Ця теза була визначена як основа конструктивного діалогу та партнерства між владою і громадою, де рішення, що стосуються людей, ухвалюються за їхньої безпосередньої участі.

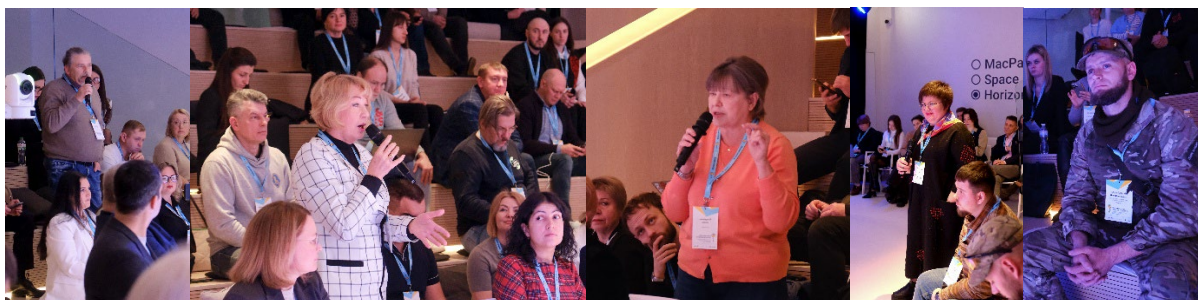
Олексій Орловський, директор програми «Демократія і належне врядування» Міжнародний фонд «Відродження»: зосередився на інституційних та законодавчих аспектах людоцентричності, окресливши як можливості, так і виклики:

- **Зв'язок з ВПО:** Він підкреслив критичну важливість збереження зв'язку органів влади зі своїми мешканцями, які стали вимушено переміщеними особами.
- **Розвиток інструментів демократії:** Було відзначено парадоксальну ситуацію, коли саме під час повномасштабної війни в Україні з'явилися нові закони про участь громадськості, зокрема про публічні консультації.
- **Виклики для громад:** Окреслено проблему, що до кінця 2026 року всі територіальні громади мають ухвалити свої статuti, що є надскладним завданням для громад, які перебувають в окупації або в зоні активних бойових дій.
- **Погляд у майбутнє:** Наголосив на необхідності розробки законодавства для перехідного періоду, зокрема нової редакції закону про військово-цивільні адміністрації, щоби бути готовими до деокупації.
- **Законодавча рамка:** Розповів про розробку модельного статуту територіальних громад, який має стати інструментом збереження зв'язку з релокованими мешканцями.
- **Майбутнє ВЦА:** Наголосив на необхідності розробки нової редакції закону про військово-цивільні адміністрації для перехідного періоду після деокупації, щоб забезпечити баланс між безпекою та залученням громадськості.

Підсумки панелі: Що таке людоцентричний підхід?

Кожен спікер запропонував своє лаконічне визначення людоцентричного підходу, що разом створює цілісну картину:

- **Вадим Філашкін:** Допомога людям та ініціатива влади йти до людей, а не чекати, доки люди прийдуть до неї.
- **Сергій Добряк:** Забезпечення гідності та справедливості для кожного члена громади.
- **Наталія Кіркач:** Цінність людяності та втілення принципу "Нічого для нас без нас".
- **Олексій Орловський:** Політика, в якій людина є найвищою цінністю, її права та інтереси — ключовими, а сама людина — активним учасником процесів, що її стосуються.

Рефлексія учасників та додаткові питання.

Соціальна згуртованість: Олександр Ворошков закликав повернути фокус з «цифр та показників» на живу людину та згуртованість у приймаючих громадах, що є критичним для запобігання конфліктам.

- **Гуманітарна ціна:** Євген Каплін (місія «Проліска») нагадав, що триває «війна за людей, а не за руїни», навівши приклади героїзму волонтерів, які втрачають здоров'я та життя під час евакуацій.
- **Демографія та виховання:** Учасники наголосили на важливості патріотичного виховання молоді (Пласт) та підтримки людей похилого віку (проект «Вік щастя»), які складають значну частину населення в евакуації.
- **Степова ідентичність:** Пошуковець-доброволець Олексій Юков у фінальному слові підкреслив, що Донеччина — це «Великий степ», а боротьба за ідентичність є частиною інформаційної війни, яку не можна програти.

Церемонія відзначення громадських та волонтерських ініціатив які щоденно тримають Донеччину. Усі відзнаки – це знак шани за реальні справи: підтримку Захисників і Захисниць, турботу про людей, освіту, молодь і відповідальність за тих кому найважче.

Відзнаки вручав голова Донецької обласної державної адміністрації Вадим Філашкін. Формат церемонії був динамічним та охоплював п'ять ключових напрямків (номінацій), що відображають найважливіші вектори гуманітарної та соціальної роботи в регіоні.

Основні номінації та нагороджені:

- **«Підтримка захисників»**
 - *Фокус:* Допомога силам оборони (від амуніції та транспорту до реабілітації військових і підтримки їхніх родин).
 - *Відзначені організації:* ГО «Союз ветеранів АТО Донбасу», ОЛЕКСАНДР ТА ОЛЕСЯ ХРИСТОФОРОВИ, ГО «Фонд розвитку громади», БО «Міжнародний благодійний фонд "Всі поруч"», ГО «Адвіс плацдарм», ГО «Український інститут антикризового менеджменту».
- **«Здоров'я і турбота»**
 - *Фокус:* Підсилення медичної системи, забезпечення ліками та обладнанням, паліативна і психологічна допомога найбільш вразливим верствам населення.
 - *Відзначені організації:* ГО «Наша допомога», БО ««КЛУБ «СВІТАНОК», БО «Позитивні жінки», БО «Тактичні справи», Фонд біженців Нідерланди, БФ Євгена Пивоварова, ГО «Intouch Ukraine Foundation», БО «Разом для України», БФ «Лікарі без кордонів Бельгія».

- **«Світло знань»**

- **Фокус:** Підтримка освіти в умовах війни, облаштування укриттів, організація гуртків та онлайн-навчання для дітей і дорослих.
- **Відзначені організації:** ГО «Аваліст», БО «Рокада», ГО «Junior Achievement Ukraine», ГО «10 квітня», БО «Посмішка.ua», ГО «Дії Україна», БФ «Все буде добре. Україна», ГО «Асоціація Відродження та розвиток», ГО «Клуб рибалок України», ГО «Рада жінок Донеччини», БО «Рух за духовне та національне Відродження Донбасу «Пліч-О-Пліч», ГО «Сталий Розвиток Держави», БО «БФ Братів Мкртчян», ГО «Відповідальні Громадяни».

- **«Сила молоді»**

- *Фокус:* Молодіжні ініціативи, волонтерські акції, інформаційні кампанії та креативні проєкти, що зберігають енергію громад.
- *Відзначені організації:* ГО «Про молодь», ГО «Країна вільних людей», ГО «Молодіжний схід», ГО «Заходи», ГО «Молодь для молоді», ГО «Патріоти українського Донбасу».

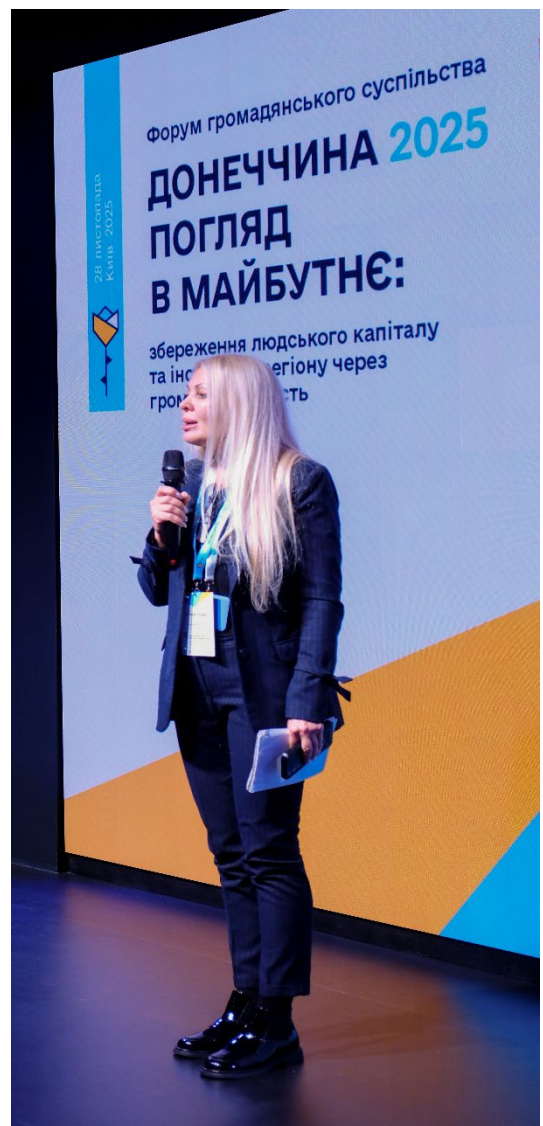
- **«Тепло сердець» (Найчисельніша номінація)**

- *Фокус:* Системна евакуація, логістика та адресна допомога ВПО, особам з інвалідністю, багатодітним родинам.
- *Відзначені організації:* Представництво «Mercy Corps» в Україні, Донецька обласна організація ТЧХУ, ГО «Твори Добропілля», ГО «Право на життя», ГС «Громада старого міста», БО «Схід СОС», ГО «Сила ідеї», ГО «Сталий розвиток держави», БО «Діти нового покоління», ГО «Футурама», Гуманітарна місія «Проліска», БО «Янголи спасіння», «Карітас Краматорськ», БО «Небо України», БФ «Слов'янське серце» та понад 10 інших впливових регіональних ініціатив.

Спеціальні виступи та ключові меседжі На завершення блоку нагородження слово взяла **Наталія Тітомир**, представниця міжнародної організації *Nonviolent Peaceforce*. Її виступ став емоційним підсумком церемонії, де було наголошено на кількох важливих тезах:

1. **Людський вимір та емпатія:** Робота гуманітарних місій та влади викликає глибокий емоційний відгук, адже за кожним рішенням стоять врятовані життя.
2. **Синергія з владою:** Успішна робота на лінії фронту неможлива без чесної, відкритої та конструктивної співпраці з органами місцевого самоврядування.
3. **Нетворкінг як інструмент єднання:** Спікерка закликала до соціальної згуртованості та запросила партнерів до взаємодії через діючі гуманітарні хаби (зокрема, хаб організації у Краматорську).

Панельна дискусія «Місце і роль громадськості у формуванні державної стратегії щодо Донеччини: від самозбереження до повернення». Модераторка Ірина Іванова.

Дискусія була зосереджена на механізмах учасницької демократії в умовах переміщення, збереженні людського капіталу та трансформації підходів до підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Ключовим акцентом стала необхідність переходу від стратегій базового виживання до довгострокового інституційного планування, розбудови кадрового резерву та збереження локальної ідентичності в умовах затяжної війни.

Ключові вектори та результати обговорення:

Наталія Чукова начальниця управління із забезпечення взаємодії з органами місцевого самоврядування Донецької обласної державної адміністрації.

Громадянське суспільство як ініціатор, а не лише виконавець, цей захід і навіть сам **каталог громадських організацій** (з QR-кодом) — це не спущена «згори» директива, а ідея самих активістів. Це змінює роль держави з «контролера» на «платформу» для реалізації запитів громади.

Так, є закони, є звіти, є цільові програми, але зараз важливіша ефективність, є бажання відійти від «чиновницької мови» на користь неформального, але результативного спілкування — це те, що буде справжню **довіру під час війни**. Треба відстояти Донеччину, треба дати Донеччині можливість розвиватися, треба зберегти ідентичність, ми ж всі з вами знаємо, що ми інші. От як би не казали всі, хто роз'їхався по різних регіонах України, бачать, наскільки ми інші в частині

сприйняття якоїсь інформації, частині швидкості прийняття рішень, частині комунікативних можливостей, це не добре і не погано, це наша регіональна відмінність. Треба, щоб вона була у нас на користь. Наша «інакшість» це **ресурс для розвитку** та збереження суб'єктності регіону, де б не перебували його люди.

Попри відсутність працюючих рад та сесій (місцевого самоврядування у класичному вигляді), **військові адміністрації зберігають принципи прозорості**. Обговорення стратегій та програм соціально-економічного розвитку залишається інклюзивним процесом, де конструктивна критика громадськості враховується в офіційних розпорядженнях. Завдання одне відстояти область, зберегти її людей та дати поштовх для відновлення.

Війна для регіону триває значно довше, ніж для більшості інших областей, що сформувало особливий досвід подолання травм та адаптації до життя в умовах окупації.

Створення **96 хабів Донецької області** по всій Україні є безпрецедентним показником (жодна інша область не має такої кількості). Хаби працюють за принципом **«свій для своїх»**, що забезпечує людям психологічний комфорт, розуміння та захист від упередженого ставлення. Робота цих центрів нівелює ворожу пропаганду, яка намагається посіяти розкол між мешканцями сходу та інших регіонів України.

Величезна кількість заявок на захід спростувала скепсис щодо «розпорошеності» людей; мешканці Донеччини мають гостру потребу бути почутими та залученими. Особистий контакт і впізнаваність представників влади («ви з Краматорська, ми вас знаємо») є критично важливими для збереження соціальних зв'язків.

Головне завдання адміністрації сьогодні — бути платформою, де громадські організації знайомляться, обмінюються ідеями та створюють спільні проекти. Результатом такої взаємодії мають стати реальні партнерства, які презентуватимуть нові здобутки вже на наступних зустрічах.

Андрій Грудкін, виконавчий директор громадської спілки «Коаліція на лінії зіткнення».

Ми — люди, які свідомо обрали дім ще у 2014–2019 роках. Поки великі міста були відносно тиловими, ми в Авдіївці, Нью-Йорку та Попасній відчували війну на дотик, але залишалися, щоб працювати. Наша місія після Революції Гідності була і залишається незмінною: виростити покоління, просякнуте цінностями свободи, демократії та любові до України. Ми не просто спостерігачі — ми суб'єкти, які просували економічні преференції для прифронтових територій на національному рівні ще тоді, коли це не було трендом.

Після повномасштабного вторгнення ми опинилися перед вибором: розійтися чи продовжувати. Гуманітарка — це не наш профіль, ми не про «пакунки». Нас об'єднала незгода з ворогом і внутрішня ідентифікація себе як представників своїх громад. Ми обрали шлях формування державної політики щодо регіону. Наша мотивація ґрунтується на любові до землі, яку ми не готові віддати нікому, під чийм би контролем вона тимчасово не перебувала.

Я закликаю до дорослого підходу: ми маємо брати за базовий сценарій можливість тривалої окупації. Це не песимізм, а тверезий розрахунок, який дозволяє виробити життєздатні механізми. Навіть якщо ми особисто не проживемо до моменту деокупації, ми зобов'язані передати знання, мотивацію та прагнення своїм нащадкам. Це наш екзистенційний шлях виживання як спільноти.

Історія 17-річної Ані з Дружківки, яка дарує символи свого міста, — це і є наш головний ресурс. Ми маємо «розбачити» людей як капітал. Я виступаю за створення реального, а не формального кадрового резерву на базі наших релокованих університетів. Органи влади мають наповнюватися найбільш мотивованими земляками, а не випадковими людьми.

Комунікація між військовими адміністраціями та людьми має стати пріоритетом. Ми всі перебуваємо у своїх «бульбашках» і боїмося рішучих кроків. Але якщо ми не вийдемо на новий рівень взаємодії, ми ризикуємо втратити наші інституції. Адміністрації мають бути кращими в діалозі, щоб громадський сектор міг аргументовано захищати їхнє існування на національному рівні.

Зараз на національному рівні, в уряді та парламенті, ведуться розмови про скорочення переміщених органів влади через нібито «дублювання функцій». Я вважаю це стратегічною загрозою. Нам потрібні залізобетонні аргументи, чому ці інституції мають бути збережені. Чиновник у хабі, який допомагає мамі дитини з інвалідністю або людині після полону — це не «зайві витрати», це зв'язок держави з громадянином в екзилі.

Ми маємо відійти від культури хейту в коментарях і перейти до спільної відповідальності. Наші переміщені громади мають довести свою ефективність, щоб стати моделлю для всієї країни. **Кожен із нас — це мозаїка, з якої складається велика «Донецька стела».** Ми — ті, хто не відсіявся у 2022-му, хто не поїхав до ворога, а залишився дбати про свою область і країну.

Секретар Краматорської міської ради Ігор Сташкевич поділився стратегічними кроками міста, спрямованими на збереження освітнього та наукового потенціалу:

Це історія про те, як Краматорськ не просто релокувався, а зберіг свою душу та інтелектуальну потужність на новому місці: Ми перевезли не просто обладнання, а цілу екосистему. Сьогодні ми продовжуємо жити як машинобудівне місто: будуємо житлові комплекси для працівників наших релокованих заводів, забезпечуємо умови для фахівців з Донеччини. Ми доводимо, що промисловий потенціал області — це передусім люди, і ми створюємо для них умови, щоб вони залишалися в професії та в Україні.

Ми відкрили школу в очному форматі на Закарпатті, і для мене було принциповим зберегти її назву — **Перший Краматорський ліцей Краматорської міської ради Донецької області.** Незважаючи на вимоги змінити назву, ми залишили її як прапор. Починаючи зі 109 заяв, ми виростили до 369 учнів на очній формі та 200 на дистанційній. Сьогодні місцеві закарпатські освітяни рівняються на нас, вивчаючи наші методики та підхід до навчання.

Ми змогли змінити ставлення місцевої громади до нас. Через освіту ми показали, хто ми є: люди з валізами, але з великою волею. Ми привчили оточення разом збирати кошти для ЗСУ та допомагати 18-й бригаді Нацгвардії у Слов'янську. Це наш спосіб інтеграції — не розчинитися, а об'єднати зусилля заради спільної перемоги.

З нового року ми запускаємо амбітний проєкт — пансіон для дітей із прифронтових міст нашої області. Це можливість для старшокласників виїхати з-під обстрілів і здобути якісну очну освіту на Закарпатті за повного нашого забезпечення. Ми вже маємо 132 заяви від батьків. Ці діти — наш кадровий резерв. Вони вивчатися, працюватимуть на наших підприємствах і згодом стануть тими, хто фізично відбудовуватиме Донеччину.

Донеччина завжди була центром технічної думки та інженерії. У грудні ми проводимо стратегічну сесію з чотирма провідними закладами вищої освіти регіону, щоб об'єднати їх у новий, надпотужний технічний університет. Держава вже повірила в цю ідею, виділивши на 2026 рік 500 мільйонів гривень на розвиток цього релокованого закладу. Наша мета — зберегти науковий потенціал області, щоб після повернення нам було ким і чим піднімати промисловість.

Ірина Степанова: голова громадської ради при Донецькій ОДА, розповіла про еволюцію цього дорадчого органу та його роль у згуртуванні громадянського суспільства:

Шлях оновленої Громадської ради при Донецькій ОДА почався ще у 2015 році, коли адміністрація переїхала до Краматорська. Це не було формальним зібранням «для галочки» — ми пройшли через реальний, потужний конкурс. На 35 місць претендувало понад 70 організацій. Завдяки підтримці ОДА та міжнародних донорів нас роками буквально «викарбовували»: тренували з питань локальної демократії, інклюзії та безбар'єрності. Ми пройшли шлях від просто небайдужих людей до фахівців з високим рівнем експертності.

Я переконана, що **наша найбільша перевага — це відсутність бар'єрів у спілкуванні**. Наші комунікації — це не лише офіційні листи, а й прямий зв'язок у форматі 24/7. Коли я могла зателефонувати керівництву області чи міста о другій годині ночі з критичним питанням і отримати миттєву реакцію — це і є справжня взаємодія. Ми не боїмося виглядати смішними чи незручними, бо знаємо: нас почують.

До повномасштабного вторгнення всередині громадського сектору були різні часи — і кризи, і особисті непорозуміння. Але велика війна змусила кожного з нас переступити через власне его. Ми «прикопали» всі чвари та об'єдналися перед спільним горем. Ця здатність стати пліч-о-пліч, попри минулі дебати, — і є наша головна відповідальність перед суспільством.

Релокація частково «знекровила» наш сектор, адже люди, роз'їхавшись по різних громадах, іноді втрачають контекст повсякденних проблем області. Але мене обурює практика, коли наших активістів у нових регіонах змушували «насилно» перереєстровувати організації. Моя позиція тверда: ми — інститути громадянського суспільства Донеччини. Де б ми не знаходилися фізично, ми маємо залишатися донецькими організаціями та зберігати свою приналежність до рідного краю. Навіть маючи величезний досвід, ми не маємо права зупинятися. Нам завжди є чому навчатися, щоб підвищувати рівень власної експертності. Ми вже інтегруємося в загальноукраїнський контекст — наприклад, через участь у форумах голів громадських рад та спільні чати. **Донеччина має що дати Україні в плані досвіду громадської участі, і ми продовжуємо цей діалог на національному рівні.**

Навіть перебуваючи на лікуванні за кордоном у найважчі часи 2022 року, я відчувала себе частиною нашої спільної мережі допомоги. Цей невидимий зв'язок між нами, який зміцнився після 24 лютого, є фундаментом, на якому ми будемо будувати майбутнє області після перемоги.

Роман Бугайов представник благодійної організації "Схід SOS" проаналізував процес евакуації, зосередившись на системних проблемах та шляхах їх вирішення:

Ми створили професію, якої офіційно не існує в жодних реєстрах, але яка є критично важливою для виживання нації. Евакуація — це важкий, багатогранний процес, і наша організація «Схід SOS» супроводжує його за повним циклом: від документування порушень прав людини та юридичної допомоги до психологічної підтримки та фізичного вивезення людей з-під обстрілів.

Я закликаю до радикального перегляду підходів міжнародних організацій. Часто ми стикаємося з ситуацією, коли в зоні бойових дій у людей кімнати забиті гуманітарною допомогою, яка стає якорем і заважає евакуації. Допомога не має бути стимулом залишатися під обстрілами. Весь акцент міжнародної підтримки треба перенести на тих, хто вже виїхав, на збереження громад у релокації. Це підсилить людей і знищить вороже ІПСО про те, що «після виїзду ви нікому не потрібні». **Для мене справжній людиноцентричний підхід — це те, як ми вивозимо лежачу людину.** Коли навколо вибухи, а в хаті немає вікон, ми маємо не просто «закинути» людину в машину, а дбайливо перекласти її в обладнане броньоване авто, зібрати всі її речі та документи. Маломобільна людина, особливо з деменцією чи важкими травмами, потребує такої ж опіки, як дитина. Ми супроводжуємо її на кожному кроці: підгузки, їжа, вода, відновлення документів та пошук гідного місця для життя.

Ми готові передати державі весь наш досвід супроводу маломобільних груп. Важливо, щоб схема «евакуація — транзитний центр — стаціонарне перебування» стала державною стратегією. Ми моніторимо умови в місцях тимчасового проживання (МТП) і стежимо, щоб програма «гроші за людиною» реально працювала. Це наш іспит на європейськість: чи зможемо ми забезпечити догляд за тими, хто сам про себе подбати не може.

Я хочу вклонитися соцпрацівникам, які працюють на прифронтових територіях. За мінімальні зарплати та мізерні надбавки вони виконують титанічну роботу, доглядаючи за самотніми та багатодітними родинами. Це професія, яка зараз зовсім не популярна серед молоді, але без неї наша система турботи розвалиться. Держава має негайно переглянути рівень оплати їхньої праці, інакше ми втратимо цей кадровий ресурс.

Я щиро вдячний Донецькій ОДА за впровадження інновацій, зокрема за дистанційну оцінку зруйнованого житла за супутниковими знімками. Це величезний крок уперед, на який ми ще чекаємо в моїй рідній Луганській області. Донецький досвід має стати взірцем для Дніпропетровщини та інших регіонів, які зараз стають прифронтовими. Вони повинні вчитися на ваших успіхах уже зараз. Ми маємо навчитися реально оцінювати потреби та ресурси. Коли місцеві чиновники просять у міжнародників окрему «швидку», замість того, щоб скоординувати роботу 15 організацій, які вже стоять поруч зі своїм транспортом — це неефективно. Нам потрібна синергія, графіки взаємодії та розумний розподіл спроможностей, а не накопичення ресурсів в одних руках.

Валерія Круподеря проєктна менеджерка та координаторка гарячої лінії, представниця медіа "Східний варіант" розповіла про роль локальних ЗМІ у збереженні зв'язків та протидії російській пропаганді: «Східний варіант» давно вийшов за межі класичного медіа. Ми пройшли шлях від Луганська до повномасштабної війни, і сьогодні наш чат-бот — це не просто збір новин, а реальна гаряча лінія. До нас звертаються люди з окупованих територій Донеччини, Луганщини, Херсонщини та Запоріжжя. Це дає нам унікальну можливість знати, що людям болить насправді, і перетворювати їхні запити на практичні інструкції з виживання. Я маю відверто сказати: у нас катастрофічна ситуація з комунікацією з ТОТ. Держава досі не сформувала чітку інформаційну політику. На окупованій Донеччині зараз справжня

гуманітарна катастрофа, зокрема з водою, але люди не чують офіційних звернень: що їм робити, як діяти, як виїжджати. Ми намагаємося закрити цю прогалину самотужки, створюючи сайти-дзеркала, щоб обійти блокування окупантів. Ми свідомо зберігаємо російський переклад наших матеріалів. Це питання безпеки наших читачів в окупації. Люди пишуть нам, що бояться відкривати українську версію сайту, щоб не наразитися на перевірки та «підвали». Наявність російської мови дозволяє нам доносити правду туди, де українське слово намагаються випалити, і це допомагає рятувати життя.

Ми співпрацюємо з організаціями («Helping to Leave», «Pluriton», «Donbas SOS»), які займаються евакуацією людей безпосередньо з окупованих територій. Про можливість безоплатного виїзду з окупації знають одиниці як на вільних землях, так і на ТОТ. Кожен день перебування там — це ризик примусової мобілізації до армії РФ або арешту за наявність VPN у телефоні. Наше завдання — поширювати покрокові інструкції, як виїхати безпечно. Російська пропаганда найкраще працює там, де є інформаційна та історична пустеля. Ми заповнюємо цей простір, проводячи онлайн-події про справжню історію Маріуполя та Луганська. Люди шоковані та захоплені, коли дізнаються про осередки ОУН-УПА на Луганщині чи інші факти, що суперечать міфам про «руський мир». Коли на історичну лекцію реєструється понад 100 людей, ми розуміємо: спрага до пізнання свого справжнього коріння величезна. Я закликаю і національні медіа, і державні інституції припинити ігнорувати тему життя в окупації. Ми маємо бути суб'єктами, які ведуть за собою своїх громадян, надають їм надію та конкретні інструменти для повернення на вільну територію. Ми не маємо права залишати їх наодинці з ворогом в інформаційній ізоляції.

Панельна дискусія : «Локальна ідентичність Донеччини. Що нас об'єднує в умовах війни та як не втратити зв'язок із домом». Модераторка Світлана Крот.

Ідентичність як інструмент стійкості, механізми збереження культурного коду в умовах переміщення та окупації, а також трансформація «фантомних болів» втрати дому в активну

позицію збереження пам'яті та розбудови майбутнього. На початку панелі було презентовано інтерактивну мапу, яка візуалізувала поточне місцеперебування учасників форуму — вихідців з Донеччини, що підкреслило географічну розпорошеність громади, але водночас її ідейну єдність.

Олександр Харан, член ради громадських об'єднань національних спільнот Меншин України при державній службі свободи слова. Я народився в Донецьку, і хоча довгий час займався зовнішньою політикою та дипломатією в столиці, зараз я представляю грецький рух України. Донедавна я очолював раду при державній агенції, що відповідає за етнополітику. Захист прав національних спільнот — це не лише фундаментальна вимога для вступу України до ЄС, це те, що притаманно нам, українцям, органічно. Ми маємо захищати інтереси меншин передусім для самих себе, для зміцнення нашого внутрішнього демократичного фундаменту. На прикладі власного сина я бачу, що ідентичність не має бути монолітною. Можна бути одночасно свідомим греком (знати про Крито-мінорську цивілізацію, античних героїв та шлях предків до Приазов'я) і при цьому бути палким українським націоналістом. **Це не суперечність, а гармонійне співіснування.** Сучасний світ — це світ множинних ідентичностей, і ми маємо навчитися їх конструювати так, щоб вони підсилювали одна одну. Радянський Союз намагався створити штучну ідентичність, стираючи мовні, етнічні та релігійні відмінності. На жаль, на сході України цей проєкт частково вдався, сформувавши adeptів «руського миру». Сьогодні Росія продовжує цю політику, перетворюючи людей на сіру масу. Наша відповідь — це визнання нашого різнобарв'я як джерела сили, а не слабкості. Греки України зараз перебувають у критичній ситуації: 80% місць нашого компактного проживання на Донеччині знаходяться в окупації. Громада розпорошена по Україні та за кордоном. Наше завдання — об'єднати приазовських греків (депортованих ще у 1778 році) з

понтійськими греками та тими, хто приїхав пізніше, в єдиний рух у межах української політичної нації. Ми також відкриті для «елінофілів» — усіх, хто розділяє цінності еллінізму, на яких базується західна цивілізація: людиноцентризм, логіку та критичне мислення.

Щоб іти в майбутнє, ми маємо використовувати конкретні механізми:

- Ми ініціювали впровадження в шкільну програму історії етнічних спільнот. Важливо, щоб кожен учень розумів, хто саме творить нашу державу і яка її історична тяглість.
- Потрібно переосмислювати релікти минулого (як-от «день металурга» чи міфи про Донбас) і наповнювати їх новими сенсами.
- Через мистецтво та масову інформаційну політику (включно з TikTok) ми маємо «бомбардувати» простір якісним продуктом, який пояснює нашу спільність і відмінність.

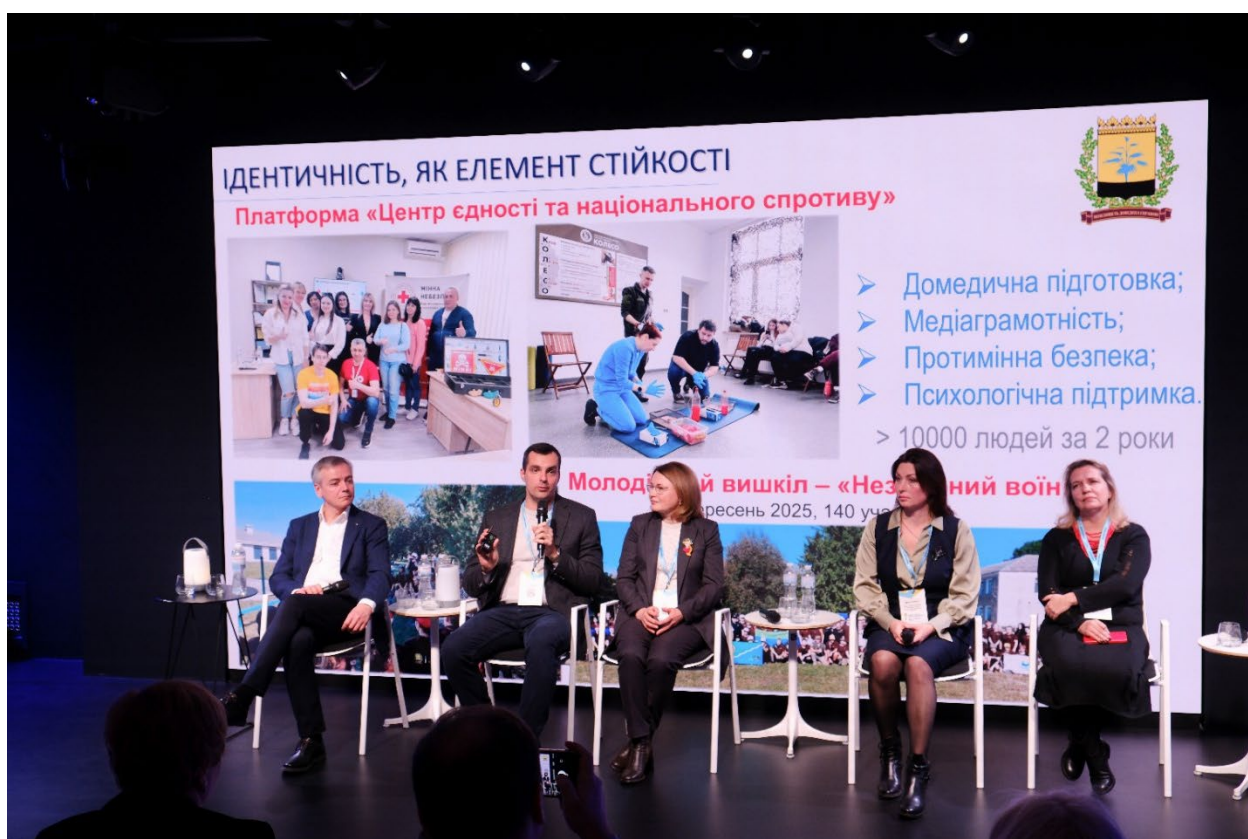
Ми маємо працювати з «засадничими міфами». Окрім героїки, що народилася у 2014 році, у нас є глибинна історія — від перших античних поселень на території сучасної України до часів козаччини. Створення власних інтелектуальних конструктів на основі цих фактів дозволить нам чітко артикулювати: чим ми унікальні та чому ми є невід'ємною частиною єдиної України. Справжня стійкість — це не твердість матеріалу, який може зламатися під надмірним тиском. Це гнучкість і багатогранність. Наша різнобарвність, наше вміння бути різними і водночас єдиними — це і є наш головний актив у цій війні та у розбудові майбутнього.

Михайло Снопенко, заступник начальника управління відділу молодіжної політики, сім'ї та масових культурно-патріотичних національно-патріотичного виховання Донецької обл облдержадміністрації. Для нашого управління сім'ї, молоді та національно-патріотичного виховання ідентичність — це не просто термін, а відповідь на глибинні питання: хто я, звідки я і що для мене означає моя земля? **З минулого року ми виділили два ключові вектори: Українська ідентичність: наша мова, спільна пам'ять та культура. Громадянська ідентичність: відповідальність перед нацією, баланс прав та обов'язків.** Важливо розуміти: ідентичність не виховується наказами. **Вона формується через спільний досвід, взаємодію та підтримку людей у скрутних ситуаціях.**

Для прифронтового регіону ідентичність — це елемент оборонної стійкості. У 2024 році ми створили платформу «**Центр єдності та національного спротиву**», яка за два роки охопила понад 10 000 жителів області за п'ятьма напрямками:

- Домедична підготовка та протимінна безпека.
- Медіаграмотність і критичне мислення.

- Психологічна підтримка та військові вишколи (як-от «Незламний воїн» та «Курсантський щит»).

Ми не чекаємо завтрашнього дня, ми підтримуємо молодих лідерів уже зараз: запровадили онлайн-курс з історії України для 10-11 класів, де акцент робимо на критичному мисленні. **Щорічний конкурс «Молода людина року»** підсвічує історії успіху, які мотивують інших долучатися до змін. **Спільно з МДУ** запустили пілотну програму лідерства для 20 молодих людей, готуючи базу управлінців для майбутнього відновлення області. Проєктний менеджмент: через конкурс «D-community» команди молоді отримують навички управління грантами та реалізують важливі проєкти в екології та цифровій освіті. Ми шукаємо формати, які «заходять» молоді природно. Разом із UNICEF та обласною молодіжною радою створено настільну гру **«Код Донеччини»**. Це спосіб через гру дізнатися про видатних особистостей та приховані факти нашої історії, формуючи зв'язок із рідним краєм навіть у колі друзів за кордоном чи в інших регіонах.

Традиції та родинна пам'ять — це те, що передається з покоління в покоління. Наш проєкт дитячих малюнків «Моя сім'я від покоління до покоління» зібрав понад 400 робіт, зокрема з Німеччини та Литви. **Ми продовжили цей успіх форматом сімейного свята в Києві, об'єднавши 15 хабів та 400 учасників.** Поки діти розважалися на майстер-класах, батьки отримували практичну інформацію про ментальне здоров'я та соціальні програми.

Здорове суспільство — це суспільство рівних можливостей. Ми відновили конкурс «Жінка Донеччини», щоб підтримати захисниць, волонтерок та підприємниць, які релокували свій бізнес. Також працюємо над формуванням навичок амбасадорок мирних змін, щоб наші жінки гідно представляли Донеччину в громадських радах по всій Україні. Крім того, запобігання домашньому насильству є невід’ємною частиною формування правильної свідомості та ідентичності у майбутнього покоління. Моє головне завдання сьогодні — посилити співпрацю з громадським сектором. Ми відкриті до будь-яких ідей у сфері сімейної, молодіжної та гендерної політики. Наші плани на майбутнє: Поглиблення партнерства з ГО та фондами. Підтримка родин ВПО як носіїв локальної ідентичності. Підготовка молодих амбасадорів, які зможуть працювати з громадами донеччан у будь-якому куточку світу. Посилення інформаційної присутності Донеччини. Ми маємо діяти локально — там, де ми є, і з тими ресурсами, що маємо. Сукупність таких ініціатив допоможе нам зберегти Донеччину в найширшому сенсі цього слова.

Вікторія Точена, начальниця управління культури і туризму Донецької обласної державної адміністрації. Для мене ніколи не було питання «какая разница». Ще у 2000 році я принципово захищала диплом у Луганську українською мовою. Донеччина та Луганщина з 2014 року гостро відчували потребу в дослідженні та збереженні саме своєї локальної ідентичності. Ми — різні регіони, кожен зі своїм колоритом, але ми всі — єдина українська нація. Наша робота — виховувати громадянина нової формації, який чітко знає, хто він і за що бореться. Прикладом нашої ідентичності є 17-річний студент Бахмутського коледжу мистецтв. Шість місяців він пробув в окупації, але мав нестримну жагу вийти на вільну територію, щоб здобути саме українську освіту. Йому нищили документи та інструмент, але він пройшов цей шлях і сьогодні вже є студентом академії. Саме заради таких дітей працює культура Донеччини.

Ми почали активно досліджувати те, про що раніше мало знали. Якщо у 2022 році у нас було 12 зафіксованих елементів нематеріальної культурної спадщини (НКС), то сьогодні їх уже 32. Всі громади, включаючи національні меншини, включилися в цей процес. Навіть у евакуації наш борць — це символ, навколо якого ми збираємо «своїх», де б ми не були.

Наш конкурс «Я — майбутнє Донеччини» об'єднує авторів від 7 до 17 років. Діти пишуть про рідний край навіть із-за кордону, бо відчувають цей зв'язок на генетичному рівні. **Ми спростували міф, що на Донеччині немає своєї традиції вишивки. Проєкт «Донеччина вишивана» зібрав історію кожної громади, втілену в нитках.** Результатом стала унікальна книга вагою 7,5 кг — вперше в історії сучасної незалежної України ми так масштабно дослідили наш автентичний код.

Ми працювали 24/7 разом із військовими, щоб евакуювати те, що можливо. Це була битва за те, щоб наші кам'яні баби не опинилися в «Московії» під чужими табличками. Сьогодні ми зосереджені на оцифруванні музейних колекцій та збереженні наукового кадрового потенціалу. Наші музейники мають стати тими, хто після деокупації розповість світу правдиву історію наших громад. Культура Донеччини не вмерла, вона переродилася: з Маріупольського театру виїхало лише 9 акторів, але вони зберегли ім'я та душу театру. Сьогодні до них долучилися кияни та закарпатці, але вони продовжують нести світові правду про Маріуполь.

Бахмутський фаховий коледж культури і мистецтв принципово працює офлайн. Наші студенти — затребувані музиканти, вони отримують стипендії від області та продовжують навчання у вищих навчальних закладах України, попри всі намагання ворога знищити нашу освіту. Евакуація — це не лише про їжу. Ми наполягли, щоб у кожному гуманітарному хабі були книжкові полицки для букросингу. Коли дитина бере українську книжку, вона приносить її в родину. Так ми повертаємо українську мову в побут навіть тих людей, які раніше говорили діалектом (нашим рідним «суржиком» із тремпелями та кип'ятком). Ніхто не приїде відновлювати Донеччину, крім нас. Ми вдячні за критику, бо вона робить нас кращими, і вдячні партнерам за кожную протягнуту руку допомоги. Ми — голос Донеччини, і саме від нашої співпраці з громадським сектором залежить, якою буде Україна завтра. Все починається з нас — незалежно від того, нам 7 років чи 50+.

Діана Трима, керівниця Центру збереження ідентичності ТОТ при Маріупольському державному університеті. Коли я виїхала з блокадного Маріуполя до Польщі, я побачила величезну прірву в сприйнятті війни. Але головне я відчула, коли мені почали писати мої колеги та молодь: «Ми повернемося в Україну, якщо повернетесь ви». Тоді я зрозуміла: саме через культуру ми можемо повернути маріупольців додому. Лідерська позиція та збереження культурного зв'язку — це те, що дає людям сенс виїжджати з окупації не просто «в нікуди», а до своєї спільноти. На початку евакуації ми переконали керівництво Маріуполя, що хаби не можуть видавати лише продукти. Людям потрібна спільна пам'ять, спільні історії та культурна ідентичність. Якщо ми даємо лише фізичну допомогу, ми втрачаємо людину як громадянина. Культурна складова — це те, що тримає внутрішню опору, коли дім зруйновано. Мій досвід роботи в Міністерстві культури показав сумну реальність: департамент відновлення та реінтеграції проіснував лише дев'ять місяців і був реорганізований. На державному рівні досі немає достовірної інформації про мережу переміщених

установ, про долю вільних митців, які є обличчям нашої культурної дипломатії. Держава не опікується кадрами, які є носіями нашої ідентичності.

Я категорично не згодна з позицією, що стратегію відновлення культури треба писати «після війни, коли побачимо запит населення». Це безглуздо. Культура присутня там, де є людина — чи то військовий, чи будівельник. Якщо ми не матимемо плану повернення української культури зараз, ми програємо боротьбу за мізки. Ми не можемо чекати, поки Росія виставляє наші музейні колекції під гаслами «30 років окупації Україною». Ми формуємо кадровий резерв, але маємо чесно відповісти на питання: які умови держава запропонує людині, щоб вона залишила комфортний Київ чи Львів і поїхала відновлювати небезпечні прифронтові території? Саме ми — насильно переміщені — є тим важелем впливу, який знає першоджерела історії свого краю. Без нас «Моцарт залишиться просто Моцартом», і ніхто не пояснить, чому ця земля — українська. В українському законодавстві досі немає навіть визначення «релокований заклад культури». Машина влади не рухається без змін у законах, а ініціативи знизу часто тонуть у бюрократії. Нам потрібна єдина точка входу — аналог «Кримського дому» для Сходу України. Донецька та Луганська області мають тисячі ініціатив, але їм бракує спільного потужного адвоката на національному рівні. Саме для цього у вересні при Маріупольському державному університеті було розпочато створення Центру збереження ідентичності ТОТ. Наша мета — через меморандуми об'єднати громади Донеччини та Луганщини, надати їм статус і голос. Ми маємо стати тим суб'єктом, який змусить державу почути проблеми Сходу та зафіксувати нашу релоковану культуру як стратегічний пріоритет.

Ганна Мурликіна, маріупольська журналістка, головна редакторка наразі найбільшого Маріупольського електронного видання «0629.com.ua». Схід України завжди був місцем складних ідентичностей, де перемішані десятки народів, часто вирваних із корінням. Колись я заздрила львів'янам, які мають склепи з історією шести-семи поколінь під ногами. Але зараз, коли нас примусово виселили, я зрозуміла: ми встигли пустити своє коріння. Сьогодні ми відчуваємо фантомні болі, як людина з ампутованою кінцівкою. І кожен із нас стоїть перед важким вибором: або назавжди перерубати цей зв'язок, щоб не боліло, або плекати його, живлячи пам'ять про батьківщину. Я вважаю, що ми маємо допомагати людям не рубати зв'язок із домом. І тут держава та область могли б робити дуже прості, але критично важливі речі. Наприклад, у Telegram-каналах адміністрації просто звертатися до тих, хто в окупації: запитати про погоду, передати привіт, сказати, що ми про них пам'ятаємо. Ці прості «житейські» меседжі — це те тепло, яке не дає серцю зачерствіти в ізоляції. Маріуполь пережив страшну трагедію — щодня гинула тисяча людей. Сьогодні родини загиблих захисників та цивільних не мають куди принести квіти, бо їхні могили залишилися там. Нам як громаді та державі потрібно створити символічне місце сили на вільній

території — меморіал, де кожен міг би відчутися зв'язок із предками та загиблими рідними. Це не просто про пам'ятники, це про право на скорботу.

Наші культурні здобутки, як-от дослідження вишивки Донеччини, — це прекрасно, але вони мають стати масовими. Ми маємо виводити донецьку вишивку на ринок текстилю. Потрібно залучати наших зірок із донецьким корінням, щоб вони популяризували цей код. Чому б не запатентувати нашу автентичну страву та не домовитися з київськими ресторанами, щоб вони ввели її в меню? Донеччина має асоціюватися з красою та смаком, а не лише з війною та стигмою. Нам потрібна державна стратегія згадування окупованих міст. Це мають бути закріплені дати, про які розповідатимуть у садочках та школах по всій країні. Це ідея єдності, яка не дасть нам забути, що Україна цілісна. Балтійським країнам знадобилося 50 років, щоб вільно підняти свій прапор і повернути мову. Я впевнена, що нам знадобиться набагато менше часу. Наша багатогранність та «гнучка» стійкість — це наша перевага. І хоча ми зараз у розлуці з домом, ми маємо бути тими, хто першим повернеться відбудовувати свою землю. Бо ніхто, крім нас, цього не зробить. Ми маємо розуміти, що поминати — це не лише ходити на кладовище. Для багатьох жителів Донеччини, наприклад у Новолуганському, доступ до могил рідних закритий ще з 2014 року. Люди навчилися жити з цим болем, зрозумівши головне: справжня пам'ять — це не зраджувати своїм спогадам і корінню, навіть якщо ти не можеш покласти квіти на могилу. Це і є наша пуповина з домом. Я все життя беру приклад із переселенців 1951 року — лемків та бойків. Вони десятиліттями зберігали зв'язок із батьківщиною, не маючи змоги туди поїхати. Так само і мариупольські греки: вони пронесли через століття пам'ять про Крим, створивши унікальну культуру. Наприклад, розпис «Іканіка» — це неймовірне поєднання грецьких мотивів з українською традицією. Це те, чим ми маємо пишатися — нашим умінням створювати нове, зберігаючи прадавнє. Ми повинні відходити від «пам'ятників» у радянському стилі. Справжня меморіалізація сьогодні — це наші думки, наша освіченість і готовність діяти. Ми будемо спільноту, яка не чекає на гуманітарну допомогу, а бере відповідальність за своє майбутнє. Донеччина і Луганщина зараз є прикладом для Херсонщини, Запоріжжя та Харківщини: ми показуємо, як виживати, зберігати ідентичність і боротися, попри роки окупації. Я ніколи не забуду, як у 2022 році наші жінки, як-от Євгенія, під обстрілами, з немовлятами на руках, самі сідали за кермо і вивозили музейні колекції. Ми не знали, де завтра буде лінія фронту, але знали, що скіфських та половецьких баб треба врятувати. Це і є реальна робота над збереженням нації. У 2018 році в Боснії та Герцеговині нам розповідали, що вони почали створювати книги пам'яті про своїх героїв лише через 15 років після війни. Нам тоді було страшно це слухати. Але подивіться на нас зараз: ми робимо ці книги вже сьогодні. Коли я бачу, що в родинях загиблих книга про їхнього сина чи чоловіка стоїть замість ікони — я розумію, що ми рухаємося дуже швидко і правильно. Нам не знадобиться 50 років, щоб повернути своє. Все, що ми робимо — від книжкових полиць у хабах до оцифрування музеїв — це для того, щоб наступні покоління знали: ми не

просто «переселенці», ми носії великої культури. Ми відчуваємо біль, який залишиться з нами на все життя, але цей біль є рушієм нашої сили. Ми — ті, хто повернеться додому першими.

Юля Тимчак, представниця саме Лемкоцентру, Лемківського екологічного молодіжно-культурного центру на Сході. Ми представляємо єдиний Лемківський екологічно-культурний центр на Сході України. Для нас питання локальної ідентичності завжди було гострим. У 2014 році, коли ми вперше поїхали на захід України, ми зіткнулися з жахливим нерозумінням та стигмою «сепаратистів» навіть на рівні офіційних установ. Це лише підштовхнуло нас із чоловіком повернутися під Бахмут, у рідну Званівку, і почати діяти. Ми зрозуміли: просто популяризувати «українське» на той час було недостатньо — ми вирішили зробити ставлення до лемківської культури на Донеччині модним і сучасним. Ми «закошмарили» своїми активностями всіх навколо, і це дало результат: якщо ви гуглили «Званівка», то першим у пошуку з'являвся «Лемкоцентр», а вже потім сільрада. Ми вийшли на рівень чотирьох фестивалів на рік у невеличких селах. Коли нас питали, чому саме лемки, ми відповідали: «Бо це модно». Ми довели, що українська ідентичність на Сході може бути яскравою, динамічною та дуже специфічною. Я щиро вдячна колегам за підтримку наших ініціатив: **Наталі Чуковій** — за перший і єдиний «Лемкофест» у Роздолівці, **Вікторії Точеній** — за підтримку різдвяних вертепів у маленьких школах Соледарської громади, **Наталі Тітамір** — за екосвідомі активності, якими ми охопили села Донеччини, Вільним медіа, які сміливо висвітлювали наше життя, навіть коли комусь здавалося, що це дрібні заходи.

Наша активність мала свою ціну. 23 лютого 2023 року по нашій Google-мітці в Званівці, де на той момент уже був гумштаб і військовий шпиталь, прилетіло 23 «Гради». На жаль, зараз Званівка окупована, а лінія фронту рухається. Але я вірю: доки є люди, буде й українська Донеччина — з її лемками, бойками, греками та ще 165 народностями, які роблять наш край таким строкатим. Ідентичність — це те, що ми носимо з собою щодня. Це моя екторба з написом «Я з Донеччини», це футболка «Голоси Донеччини», це напис на машині «I'm from Mariupol». Буквально днями моя дитина отримала нагороду від Президента «Майбутнє України», і ми мали честь передати йому сувенір від нашого краю. Це і є наша банальна, але жива щоденна ідентичність. Ми не просто виживаємо — ми заявляємо про себе на повний голос.

Підбиття підсумків та закриття форуму:

Наталія Чукова, начальник управління із забезпечення взаємодії з органами місцевого самоврядування Донецької облдержадміністрації та **Олена Головкіна**, керівниця з розвитку ГО «Асоціація "Відродження та розвиток"».

- Організація заходу, який зміг зібрати в одному місці представників громадського сектору Донеччини, що наразі розпорошені по всій Україні та за кордоном, стала справжнім викликом. Проте висока явка та активність учасників довели критичну необхідність таких зустрічей.
- Влада отримала безпрецедентну кількість пропозицій, порад та відгуків від громадськості.
- Форум не ставить крапку у спілкуванні, а є лише початком («трикрапкою») для нових форматів співпраці. Заплановано аналіз проведеної роботи та масштабування успішних практик взаємодії.
- Форум став закономірним наступним кроком після трирічної роботи АВТР («Асоціації «Відродження та розвиток») над згуртованістю спільноти вихідців з Донецької та Луганської областей, зокрема в рамках діалогового майданчика «Студії Сходу» за підтримкою Міжнародного фонду «Відродження».
- Наголошено на важливості відкритого проговорювання болючих проблем і травм, спричинених війною та переміщенням. Форум став своєрідним «світлом у довгому тунелі», що дає насагу та сили рухатися далі, зберігаючи гідність і повагу до свого коріння.
- Регіон залишається потужною силою, що має стати точкою опори для переусвідомлення майбутнього та формування досвіду для наступних поколінь.

Каталог громадських інституцій Донецької області.

Він містить інформацію про громадські організації, які надали інформацію про власну діяльність, найбільш активні та ефективні інститути громадянського суспільства, які працюють на території Донеччини або допомагають її мешканцям, що через війну були змушені евакуюватися в інші регіони України. Каталог покликаний зробити наш сектор більш видимим, зручним для взаємодії та відкритим для партнерств, він є неповним, віримо що будемо продовжувати формувати спільноту Донеччини і далі - для майбутнього регіону.

Подяка партнерам та донорам:

Організатори висловили глибоку вдячність інституціям, чия фінансова та організаційна підтримка зробила проведення форуму можливим:

- Міжнародний фонд «Відродження»; Фонд Східна Європа.
- Народи Швеції та Норвегії (підтримка в рамках програми «Імпульс»).

Організатори форуму Донецька облдержадміністрація та ГО «Асоціація «Відродження та розвиток» (ГО АВТР) у межах Проєкту «Імпульс», що реалізовується Міжнародним фондом «Відродження» та Фондом Східна Європа за фінансування Норвегії (Norad) та Швеції (Sida).

